

The background is a complex, abstract black and white composition. It features organic, flowing shapes that resemble ink blots or biological structures. A prominent feature is a large, dark, irregular shape in the center-left, which is densely covered with small, bright white dots, creating a starry or cellular effect. To the right, there are lighter, more ethereal shapes with horizontal streaks and some bright, circular highlights. The overall texture is grainy and layered, suggesting a collage or a multi-stage artistic process.

TOIM. TOMI KUUSIMÄKI & SAIJA MUSTANIEMI

TAITEEN

KOMMUNIKAATIOPOLKU

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Taide•ART
Taiteilijan ansaintamallit, roolit ja toimeentulo

TAITEEN

KOMMUNIKAATIOPOLKU

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sarja B, Raportit 14/2017
ISSN 1457-0696 | ISBN 978-951-633-247-8
ISSN 2323-8356 | ISBN 978-951-633-248-5 (pdf)

Julkaisija:
Satakunnan ammattikorkeakoulu
PL 1001, 28101 PORI
Puh.(02) 620 3000
www.samk.fi

Toimitus | Tomi Kuusimäki | Saija Mustaniemi
Taitto, visuaalinen ilme, kuvat | Saija Mustaniemi
Paino | Brand ID, Pori

TAITEEN KOMMUNIKAATIOPOLKU

toim. TOMI KUUSIMÄKI & SAIJA MUSTANIEMI

SATAKUNNAN AMMATTIKORKEAKOULU
PORI
2017

SISÄLTÖ

JOHDANTO	9	Tomi Kuusimäki
KOMMUNIKAATIOPOLKU		
NELJÄLLÄ TEEMALLA	10	Tomi Kuusimäki, Saija Mustaniemi
KOMMUNIKOIMASSA	20	
VÄLITTÄJÄ	20	Tomi Kuusimäki
TAITEILIJÄ	22	Talvikki Lehtinen
YHTEISÖ	28	Saija Mustaniemi

VUOROVAIKUTTEINEN TULEVAISUUS

ERI ALOJEN OSAAMISEN YHDISTÄMINEN
TÄRKEÄÄ JO OPISKELUVAIHEESSA

34

Katariina Stålhammar

TAIDE KOSKETAA JA KOHOTTA

38

Riikka Vainonen

TAIDE NÄKYVILLÄ JA SAATAVILLA,

42

Veera Välimaa

KUVAT JA KIRJOITTAJAT

46-47

JOHDANTO

TOMI KUUSIMÄKI

TaideART-projektin tavoitteena oli kehittää ymmärrystä luovien alojen ansaintamalleista. Yhtenä näkökulmana oli vuorovaikutuksen merkitys osana yhteistyökumppanuutta. Taiteilijan vuorovaikutuksen erilaisia malleja kuvataan kommunikaatiopolun kautta. Monialaisen ymmärryksen malli, kommunikaatiopolku, polveilee taiteilijan, asiakkaan ja välittäjän muuttuvassa ympäristössä. Alojen välisen viestinnän erityispiirteiden tunnistaminen parantaa luovien alojen toimijoiden valmiuksia erilaisissa ympäristöissä ja sitä kautta kehittää myös uusia ansaintamalleja.

Kommunikaatiopolun rinnalla on kulkenut koko ajan ajatus työn muutoksesta. Sitran tutkija Esko Kilpi (Perspectives on new work: Exploring emerging conceptualizations 2016) kirjoittaa, että halu kokeilla uutta ja oppia yhdessä ovat jälkiteollisen työn tuottavuuden lähteitä. Uuden kokeilemisen halun tulisi olla luovien alojen tärkeintä antia. Uuden luominen vaikeutuu, jos tukeudutaan vain perinteeseen ja olemassa olevaan tai pelätään virheitä.

Oppiminen, erityisesti yhdessä oppiminen, vaatii paljon vuorovaikutukselta. Oppimiseen liittyvän vuorovaikutuksen yksi tärkeimmistä ominaisuuksista on avoimuus. Osaanko ja uskallanko määritellä oman osaamiseni, vahvuuteni, ja toisaalta heikkouteni rehellisesti, tunnistananko toisen osaamisen ja osaanko antaa sille arvon ja toisaalta tunnistananko toisen heikkoudet ja pystynkö kehittämään niitä?

Kilven mukaan työntekijän näkökulmasta työn hakemisen tilalle on tullut työpaikan luomisen mahdollisuus. Tavoitteena on luoda asiakkuuksia; ja työ on ongelmanratkaisua asiakkaan kanssa, toisiaan tarvitsevien ihmisten vuorovaikutusta. Ongelmanratkaisu yhdessä vaatii onnistunutta kommunikaatiota. Teollisena aikana korostui prosessien tehokkuus, kun taas uudessa työssä arvokkainta on keskinäinen vuorovaikutus ja luova yhdessä oppiminen.

KOMMUNIKAATIOPOLKU NELJÄLLÄ TEEMALLA:

Ø ANNA MAHDOLLISUUS YHTEISTYÖHÖN

Ø TUNNISTA TÄRKEÄT VÄLITTÄJÄTAHOT

Ø TUNNISTA JA VIESTI OMASTA OSAAMISESTASI

Ø TYÖ TAPAHTUU VUOROVAIKUTUKSESSA ERI
ALOJEN OSAAJIEN VÄLILLÄ

ANNA MAHDOLLISUUS YHTEISTYÖHÖN

Avoimuus uusia ympäristöjä kohtaan mahdollisti TaideART-projektin aikana kymmenen erilaisen yhteistyöpilotin syntymisen. Pilottien verkoston kautta syntyi myös paikkoja taiteen vuorovaikutteiselle kommunikaatiolle sekä erilaisia ansaintamallikokeiluja. Taide ja taiteilijat vietiin muun muassa oppilaitoksen kellariin, konepajan yhdyskäytävään, vuodeosastolle sekä vesijättömaalle.

Perinteisessä taidekeskustelussa nämä paikat eivät varsinaisesti herätä suurta intohimoa, mutta taiteella on sanottavaa ja kuultavaa myös poikkeuksellisemmissa ympäristöissä. Kaikkia näitä paikkoja yhdisti se, että aluksi vierailtakin kuulostaviin toimijoihin, tiloihin ja ideoihin kannattaa tutustua ja ottaa niitä haltuun. Oudoilta kuulostavat ideat tarkoittavat usein myös sitä, että kyseistä asiaa ei ole tehty kovin montaa kertaa aiemmin. Tämä avaa aina uusia mahdollisuuksia. Liiketoimintaosaamisesta tuttu sinisen meren strategia kuvaa hyvin sitä valloittamatonta tilaa, missä luovien alojen tekijöillä voi olla uusia toiminta- ja ansaintamahdollisuuksia. Sinisen meren strategia on uusien markkinoiden luomista sinne, missä kilpailu on vähäisempää.

Kokeellisten ja tuottavien yhteistyömahdollisuuksien luominen lähtee taiteilijan ja kumppanitahon asenteesta. Pitäydytäänkö perinteisissä ratkaisuissa vai uskalletaanko lähteä vuorovaikutukseen uusien ihmisten, paikkojen ja toimintojen kanssa. Annetaanko tilanteessa mahdollisuuksia myös epäonnistumisiin – molemmin puolin? Epäonnistuminen on jopa kliseisiin saakka yksi onnistumisen tärkeistä sekä välttämättömistä askelista. Kokeellisessa maastossa liikuttaessa kommunikoinnin ja ymmärryksen yksi tärkeimmistä työkaluista on prosessin dokumentointi ja kuvaus.

Taideperustaisessa toiminnassa lopputulos ei aina ole laatua tai onnistumista määrittävä tekijä, vaan keskiössä on uudenlaisen prosessin tuottaminen tai nykyisen analysointi.

Muut toimialat tuntevat luovia aloja varsin pintapuolisesti. Myös luovan alan monipuoliset sisällöt, toimintatavat sekä ammattitaito jäävät usein lopputuloksen, esimerkiksi taideteoksen, varjoon. Varmasti myös tästä johtuen luovien alojen toimijat eivät aina saa kutsua monialaisiin yhteistyöpalaveriin, joissa potentiaalia olisi mahdollista hyödyntää. Luovien alojen toimijoiden pitääkin itse aktiivisesti tunnistaa ammattitaitoaan sekä mahdollisuuksia yhteistyöhön ja toimia osaltaan yhteistyön käynnistäjinä.

TUNNISTA TÄRKEÄT VÄLITTÄJÄTAHOT

Taiteen alalla on perinteisesti ajateltu, että galleriat, kuraattorit, museot ja muut vakiintuneet taiteen välittäjätahot hoitavat taiteilijan uran edistämistä sekä ansaintamallien kehittämistä. Viime vuosina on huomattu myös taiteen agentuurien, managerien ja taidekoordinaattorien roolin lisääntyneen. Näiden olemassa olevien välittäjätahojen lisäksi on tilaa myös muulle välittäjätoiminnalle. Uusien välittäjätahojen tunnistaminen voi olla kuitenkin haastavaa. Kaikilla maantieteellisillä alueilla tai esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan tai muiden alojen organisaatioilla ei ole käytettävissä varsinaista taidekoordinaattoria, mutta tarve ja kysyntä monenlaiselle taiteelle ja taidetoiminnalle on olemassa. Usein organisaatioissa on henkilöitä, jotka ovat innovatiivisia ja taidemyönteisiä ja voivat oman toimen ohella toimia myös taiteen välittäjinä. Kyseiset välittäjätahot ovat organisaatioissa sisällä ja tunnistavat tarpeen jopa paremmin

kuin täysin ulkopuolinen välittäjätaho. Taiteen perinteisellä välittäjätaholla on hyvä näkemys taiteilijan tarpeesta ja osaamisesta, mutta asiakasorganisaation tuntemuksessa sekä monialaisessa kommunikaatiossa saattaa olla vielä kehitettävää.

Välittäjätahon tai välittäjähenkilön tunnistaminen asiakasorganisaation sisältä auttaa taiteilijaa viestinnän suunnittelussa ja kohdentamisessa. Asiakkaan tarpeen näkökulmasta suunniteltu viestintä sekä asiakasorganisaation sisäinen välittäjätaho auttavat kommunikoinnissa oikeille ryhmille ja toimijoille. Sisäisellä välittäjätaholla on myös hyvät mahdollisuudet yhteistyön edistämiseksi kohti pidempiaikaista kumppanuutta ja tätä kautta auttaa rakentamaan kehittyvää, taiteilijaa työllistävää yhteistoimintaa.

Taiteilijan pitää myös ymmärtää välittäjätahojen haasteet, monialaisen taidetoiminnan tuomien haasteiden lisäksi. Osa yhteistyöorganisaation henkilökunnasta tai asiakkaista voi kokea taidetoiminnan tai yhteistyön turhana ja jopa resurssien hukkaamisena. Tämä vastakkainasettelu saattaa taidemyönteisen ja kehittämismielisen välittäjätahon tai henkilön haasteelliseen asemaan. Välittäjätahon pitää toimia silanrakentajana ja ajantasaisena tiedottajana niin taiteilijan kuin myös oman organisaationsa suuntaan, mikä ei aina oman päivätyön sisältöjen ohella ole helppoa.

Taiteilijan tehtävä on tässä kohtaa omalta osaltaan auttaa välittäjätahoa, tuottamalla perusteltua sekä selventävää kommunikointia taidesisällöistä, tarpeista sekä taideperustaisen toiminnan vaikutuksista organisaatiolle. Parhaassa tapauksessa taiteilija ja välittäjätaho toimivat yhdessä työparina ja toiminnallaan aikaan saavat muutoksia ja kehitystä koko organisaatiossa ja asenteissa.

TUNNISTA JA VIESTI OMASTA OSAAMISESTASI

Taiteilijan osaamisen avaaminen ja tekemisen taustan sekä merkitysten valottaminen mahdollistavat monipuolisemman yhteistyön. Tämä vaatii kuitenkin taiteilijalta asioiden tunnistamista, nimeämistä sekä aktiivista viestintää osaamisestaan ja soveltamismahdollisuuksista. Onnistuneimmat yhteistyöt ovat syntyneet tilanteissa, joissa taiteen mahdollisuuksia on avattu laajemmin ja pyritty pois pelkästä yksilö- tai teoskeskeisyydestä.

Yhteistyön tuloksena voi olla toki myös jokin konkreettinen teos, mutta kommunikaation näkökulmasta tärkeämmäksi näyttää nousevan se, millaisilla prosesseilla varsinaiseen teokseen tai tulokseen päädytään. Tämän kaltaisen taidetoiminnan sisältö-, tausta- sekä asiantuntijaosaamisesta viestimiseen taiteilijan tulisi panostaa entistä enemmän.

Taide toimii vuorovaikutuksen välineenä ja kehittäjänä. Taiteilija voi toimia organisaatiossa myös itse tai teosten, taidesisältöjen tai toimintojen kautta välittäjänä henkilöstön sekä johdon välillä. Taide voi nostaa esiin piilossa olevia asioita, tarinoita ja paikkoja. Taide voi nostaa esimerkiksi muistisairaiden hoivapalvelun asiakkaiden palvelun tasoa tuomalla esiin asiakkaiden yksilöllisiä kokemuksia ja tarinoita.

Taide voi lisätä potilaiden ja hoitohenkilökunnan välillä empaattista ymmärrystä, vaikka sanallinen kommunikaatio puuttuisi. Taide voi myös toimia ohjaavana tai turvallisuutta tuovana elementtinä. Ympäristöjen suunnittelussa taiteelle voi löytyä rooli tutkia sekä suunnitella yhdessä esimerkiksi kaupunkien

turvallisia kulkureittejä niin, että niissä on kulkuun houkuttelevia ja ohjaavia taide-elementtejä. Taide voi tuottaa tietoa tilankäyttäjän havainnoista sekä visuaalisten ärsykkeiden merkityksestä ja reittien tai sijaintien valinnan perusteista. Taide voi näin tukea myös ympäristöjen monitahoista esteetöntä suunnittelua.

Taiteilijan viestinnän kannalta oleellista on oman erityisosaamisen tunnistaminen ja sen selkeä viestiminen. Jos taiteilijalla on osaamista vuorovaikutteisuuden tai kaupunkialueiden kehittäjänä, sen kannattaa myös näkyä taiteilijan omassa viestinnässä.

Onnistuneimmat monialaiset yhteistyöt ovat syntyneet tilanteista, joissa taiteen mahdollisuuksia on avattu ja pyritty pois liiasta tekijäkeskeisyydestä. Yhteistyön yhtenä tuloksena voi olla myös jokin konkreettinen teos, mutta yhä tärkeämmäksi näyttää muodostuvan se, millaisilla prosesseilla varsinaiseen teokseen tai tulokseen päädytään.

Taiteella on mahdollisuus toimia vuorovaikutuksen kehittäjänä. Taiteilija voi olla välittäjä organisaation henkilöstön ja johdon välillä. Taide voi nostaa esiin piilossa olevia asioita tai paikkoja. Taide voi toimia ohjaavana ja turvallisuutta tukevana elementtinä sekä tehostaa ei-kielellistä viestintää ja vuorovaikutusta.

TYÖ TAPAHTUU VUOROVAIKUTUKSESSA ERI ALAN OSAAJIEN KANSSA

Kehittäminen ja arvon luominen tehdään yhteistyössä eri alan osaajien kanssa. Harva asia syntyy vain ja ainoastaan yhden henkilön tai ammattiryhmän osaajien kesken. Tarvitaan erilaisten osaajien tai osaajaryhmien välistä yhteistyötä. Mitä monimutkaisempi ongelmanratkaisu on kyseessä, sitä monipuolisempaa osaamista sen ratkaisussa käytetään. Taiteilijan rooli on lähtökohdiltaan monialaisessa työryhmässä haastava juuri siksi, että muut alat eivät välttämättä tunnista taiteen usein piilossakin olevia mahdollisuuksia. Taiteilijan näkökulmasta kehitettävää on oman alan osaamisen tunnistamisessa ja osaamisen kohdentamisessa ongelman ratkaisuun.

Ryhmätyöskentely korostaa henkilökohtaisen viestinnän osaamista ja kontekstiymmärrystä. Osaako tunnistaa ja antaa arvoa ryhmän ammattitaidolle, pystyykö viestimään selkeästi oman erikoisosaamisen myös muulle ryhmälle? Pystyykö joustamaan omista lähtökohdistaan, jos onnistunut lopputulos sitä vaatii tai osaako perustella omia näkökulmia riittävän hyvin ja ryhmähengessä, jos tilanne sitä vaatii?

Varsinkin monialaisessa asiantuntijaryhmässä, korostuu toimijoiden tasa-arvoisuus. Sektorien välinen yhteistyö tapahtuu kirjaimellisesti sektorien välitilassa, tavoitteena useimmiten luoda jotain uudesta näkökulmasta. Konkreettisesti uuden pöydän äärellä olevat eivät voi enää tukeutua pelkästään oman alansa kautta asemoitumiseen. Pitää löytää yhteinen ymmärrys siitä, miten jokaisen asiantuntijuus näkyy ja kommunikoi ilman eri toimialoille leimautuneita toimintakulttuurien diskursseja tai hierarkioita.

VÄLITTÄJÄ

ASIAKAS
YHTEISÖ

TEEMAT

TARVE
TIETO
TUTKIMUS

KOMMUNIKOIMASSA

VÄLITTÄJÄ JA KOMMUNIKAATIO

TOMI KUUSIMÄKI

Taiteella on kysyntää, mikä näkyy tiedusteluissa millaisia mahdollisuuksia taiteen organisaatioilla ja taiteilijoilla olisi osallistua mitä moninaisimpiin yhteistyöprojekteihin. Kuvataiteen opetusta kehittävä ammattikorkeakoulu on helposti lähestyttävä välittäjä ja mahdollistaja, jonka kautta useat yhteistyömahdollisuudet kanavoituvat. Opetuksen näkökulmasta yhteistyömahdollisuudet ovat erittäin hyvä keino uudistaa samalla myös alan koulutusta. Avoimelle moniosaamiselle tai toisaalta erittäin rajatulle erikoisosaamiselle on kysyntää.

Opetuksen kehittäminen entistä enemmän vastaamaan ympäröivän yhteiskunnan tarpeita on samalla monipuolistanut taiteen opetusta. Alasta kiinnostuneilla opiskelijoilla on joskus hieman romantisoituja mielikuvia kuvataiteen ammattikentästä apurahoineen ja ehkä siinä sivussa hieman myös opetustöitä tehden. Edes pieniä apurahoja ja osa-aikaisia määräaikaisia opetustöitä ei riitä kuitenkaan kaikille kuvataiteen ammattilaisille.

Toimiakseen kuvataiteen ammattilaisena tulee nähdä myös muita mahdollisuuksia toteuttaa ammattiaan. Ammattikuvan laajentaminen monipuolistaa samalla ansaintamalleja.

Muut mahdollisuudet sisältävät lähes aina osallistumisen laajempaan yhteistyöprojektiin, jossa on eri alojen osaajia. He rajaavat ja ratkovat monialaisesti yhteisen asiakkaan kanssa yhdessä määriteltyä ongelmaa. Ratkaistavat ongelmat voivat olla rakennetun ympäristön kehittämisestä lähiön asukkaiden osallisuuden kehittämisen kautta organisaation sisäisen vuorovaikutuksen lisäämiseen. Tällaisissa ympäristöissä taiteen osaajalle on tilaa, kunhan taiteen rooli ja osaaminen kyetään viestimään riittävän selkeästi asiakkaalle.

Viestinnän onnistuminen vaatii taiteilijan ja välittäjätahon tiivistä yhteistyötä. Kun asiakas saakin ongelmaansa enemmän, paremman tai aivan uniikin ratkaisun, enemmän kuin hän osasi itse edes ajatella, niin yhteistyö on onnistunut kaikkien näkökulmasta.

Taidetta ei vielä nähdä yhtä arkipäiväisenä yhteistyökumppania yhteisöille kuin vaikkapa viestintätoimistoa tai johtamisen asiantuntijakonsultointia. Yhteistyölle ei näin ollen ole muodostunut pitkäaikaiseen perinteeseen pohjautuvia käytänteitä, joihin kumpikin osapuoli voi perustaa yhteistyötä. Tämä edellyttää panostamista yhteistyösopimukseen ja kuvataiteilijan työn menetelmien selvittämiseen asiakkaalle ja sitä kautta myös avaa alan hinnanmuodostuksen periaatteita.

Taiteen välittäjätahon keskiössä on kunkin yhteistyön alkuperäisen ongelman ratkaiseminen. Ongelman määrittely tapahtuu vuorovaikutuksessa asiakkaan ja taiteilijan kanssa. Mitä paremmin yhdessä pystytään rajaamaan kyseessä oleva ongelma ja luomaan sille ratkaisu, sen onnistuneempaa yhteistyö on. Onnistunut rajausta vaatii taitoa kysyä oikeita kysymyksiä oikealla tavalla.

TAITEILIJA JA KOMMUNIKAATIO

TALVIKKI LEHTINEN

Kuvataiteilijan ammattikuva on perinteisesti ollut eriytynyt ja tarkka. Uudet mediat ja taiteessa käytettyjen tekniikoiden monipuolistuminen ovat häivyttäneet totuttua kuvataiteen lajeihin perustuvaa rajausta. Nykyaikana taidekoulutus ei enää välttämättä tähtääkään yhden taiteen alan suvereenisti hallitsevan osaajan kouluttamiseen, vaan pyrkii tuottamaan monialaisia taiteenosaajia.

Olemassa olevat kuvataiteen opetustyöt ja työskentelyapurahat eivät takaa kaikille kuvataiteilijoille toimeentuloa, ja teosmyynti tuo toimeentulon vain harvoille. Kuluvalla vuosikymmenellä taiteilijoiden sosioekonomiseen asemaan on alettu kiinnittää huomiota yhä enemmän. Taiteen tuottamat positiiviset vaikutukset on tunnistettu ja taiteilijoiden työskentelyn rahoittamiseen on alettu ohjata julkisia varoja esimerkiksi hoitavan taiteen ja prosenttitaideen nimissä.

Kuvataiteilijan toimintakentän laajentuessa ja työskentelyn avautuessa tulee taiteilijakin yhä useammin kohdanneeksi työssään eri ammattiryhmiin kuuluvia ihmisiä. Kuvataiteilijan ensisijaiseksi kieleksi on perinteisessä koulutuksessa hyväksytty kuvan kieli. Usko taiteen itseisarvoon ja teosten kykyyn välittää tietoa on antanut taiteilijalle mahdollisuuden äänettömään kommunikaatioon. Kuvataiteilijan mahdollinen vetäytyminen, vaikeneminen tai eksentrisyys on luettu ammattiin kuuluviksi ominaispiirteiksi.

Kuvan kieli on tulkinnanvarainen, eikä kuvan kerronta ole suoraa: kuva ei aukea vastaanottajille täsmällisesti tai samoin. Puhutun kielen epätarkkuus, kirjoitetun kielen moniselitteisyys, sukupolvien ja eri

ammattiryhmien ja medioiden väliset erot verbaalisessa kanssakäymisessä sekä ilmeiden, eleiden ja olemuksen tulkinnanvaraisuus luovat haasteita ihmisten väliseen kommunikaatioon.

Taiteilijan ja asiakkaan käyttämä kieli, toimintatavat ja pyrkimykset eivät välttämättä ole yhteneväiset. Asiakassuhteen syntymistä edesauttaa jo se, että taiteilija hahmottaa oman ammatillisen roolinsa ja osaamisensa erityisalueen ja asiakas puolestaan ymmärtää mitä haluaa tai mitä taiteilijalta ylipäättään voi haluta.

Taiteilijan työn mystifioinnin ja piiloon jäämisen seurauksena taiteilijan työskentelyn konkretia on jäänyt useimmille ihmisille tuntemattomaksi. Työhuoneen avaaminen mahdollisille asiakkaille, keskusteleminen sekä teosten synty- ja toteutusprosessin esittelemine voi lisätä ihmisten tietoutta ja ymmärrystä taiteesta ja esimerkiksi siitä, mistä teoksen hinta muodostuu.

Taiteen tekeminen saattaa tarkoittaa taiteilijalle vapaata, taiteilijan näkemyksen mukaista tulkintaa ja ainutkertaista teosta, mutta asiakkaalle jonkin jo nähdyn ja olemassa olevan toisintoa. Kuvataiteilijan ammatti voidaan mieltää yleisöpalvelutyöksi, jossa taiteilija valmistaa tuotteen tilaajan tahdon mukaisesti.

Kuvataiteen luonteeseen sisältyy kuitenkin ajatus ainutkertaisuudesta ja uuden luomisesta. Taiteen tekemisessä on aina kyse taiteilijan näkemyksestä ja teoksen oikeudesta olla taiteilijan tahdon mukainen. Taiteilijan toimeentulo on usein epäsäännöllistä ja monesta eri lähteestä tulevaa. Epävakaa toimeentulo voi asettaa rajoituksia tilatun työn aloittamiselle ja toteuttamiselle. Yhteistyön onnistumiseksi taiteilijan

ja asiakkaan olisi hyvä jo asiakassuhteen alkumetreillä tehdä tilanneselvitys ja sopia yhteistyön reunaehdot. Kirjallinen tilaus- tai työsopimus sinetöi sopimuksen ja turvaa sekä taiteilijan että asiakkaan oikeudet epäselvissä tilanteissa.

Taiteilijan työn luonne on määritelmiä kaihtava. Työ nähdään tarpeelliseksi, mutta se ei mahdu yrittäjän tai palkansaajan määritelmien raameihin. Taiteella on itseisarvo, mutta taiteilijan työllä ei ole yleisesti määriteltäviä arvoja. Taiteilija on itsensä työllistäjä, jonka työstä puuttuvat palkkatyöntekijän etuudet ja säännönmukaisuus tai yrittäjän työn tuloshakuinen päämäärätietoisuus.

Taiteilijan työhuone on taiteilijan työpaikka, jossa taiteilija on tottunut toimimaan itsenäisesti. Taiteilijan työnkuva kattaa koko infrastruktuurin ylläpidon: siivoamisesta markkinointiin, hakemusten laatimisesta materiaalihankintoihin, kirjanpidosta laitehuoltoon. Työhuoneen ulkopuolinen työ asettaa taiteilijan alttiiksi uusille ja yllättäville kohtaamisille. Julkiseen tilaan tai outoon yhteisöön sijoittuvat työtehtävät usein haastavat taiteilijaa ja mittaavat taiteilijan yhteistyökykyä.

Ammatissa toimivan kuvataiteilijan toiminnan keskiössä on taide. Taide hallitsee taiteilijan ajattelua ja ohjaa valintoja. Työtehtävien sijoittuessa totutusta poikkeavaan ympäristöön joutuu kuvataiteilijakin väistämättä sopeutumaan erilaisiin näkemyksiin, toimintakulttuureihin ja tapoihin kommunikoida. Uskalus kysyä, taito kuunnella, keskustella ja tehdä kompromisseja edesauttavat kanssakäymistä ja yhteistyömahdollisuuksien kehittämistä.

YHTEISÖ JA KOMMUNIKAATIO, SAIJA MUSTANIEMI

Taiteesta on joskus hankala puhua, varsinkin taiteen kentän ulkopuolella toimivien tahojen ja ammattilaisten kanssa. Myös taiteen markkinoiminen on haastavaa. Se vaatii perusteluja, näkyviä tuloksia ja sanallistettuja vaikutuksia, asioita, joita perinteisessä taidepuheessa harvemmin nostetaan esiin.

Monialaisesti toimivan taiteilijan ja onnistuneen, asiakaslähtöisesti kohdennetun taidepuheen haasteeksi nousee usein keskustelu taiteen itseisarvosta ja taiteilijan vapaudesta tai tarkemmin, näiden teemojen ajoittaminen ja harkittu painotus. Keskustelun aloittaminen taiteen itseisarvolla ja taiteilijan vapaudella saattaa näyttäytyä vastaanottajalle herkästi puolustusasetelmana ja epävarmuutena taiteen tai taiteilijan sisällöistä.

Taiteella on itseisarvo, kokemuksilla on itseisarvo sekä katsojalla kokijalla ja taiteilijalla oikeudet subjektiiviseen kokemiseen. Välillä epävarmuudestakin kumpuavan näkökulman liiallinen korostaminen voi väärässä kontekstissa tehdä taiteesta ja taidepuheesta, tilaaja- tai asiakasnäkökulmasta katsottuna ja kuultuna hyvinkin monimutkaista ja maalailevaa. Tällöin taiteen hankkiminen tai taideprosessiin osallistumisen tarkoitus jää epäselväksi.

Taiteen sanallistamisessa ja markkinapuheessa pyritään välttämään taiteen ytimen ja olemuksen latistamista. Taidekokemusta ei haluta valmiiksi pureskella tai puolestaymmärtää. Tämä silleen jättäminen[1]

taidepuheessa luo taiteen ulkopuoliselle haastetta. Taidekokemuksista ja niiden vaikutuksista, merkityksistä sekä taiteen olemuksesta pitäisi pystyä puhumaan myös selkeällä kielellä eikä pelätä taideauran haalistumista.

Taiteen selkeäkielellistäminen voi harhaanjohtavasti olla puhetta pelkästään käytetyistä materiaaleista, työvaiheista tai menetelmistä. Taidesisältöä etäännyttämällä, taide ja taiteilija piiloutuvat tekoprosessin taakse. Tekotapa, materiaalit ja muu taideobjektiin liittyvä tieto on myös välttämätöntä asiakkaalle. Tietoisuus niistä selkeyttää vastaanottajan hankintaprosessia ja hinnanmuodostusta. Materiaalitietoisuus ei ole kuitenkaan ensisijaista ja uniikeinta pääomaa, mitä taiteella on tarjottavana. Oikea taide oikeassa paikassa, oikeassa ja aidossa suhteessa, antaa uusia ratkaisumalleja, vahvistaa kokemuksia ja luo merkityksiä.

Nicolas Bourriaud (s.1965) on puhunut taideteoksesta sosiaalisena välitilana. Bourriaudin välitila on ihmissuhteiden alue, joka liittyy vallitsevaan järjestelmään, mutta ehdottaa myös muita vaihdon muotoja järjestelmän sisällä käytettävien sijaan. Bourriaud kirjoittaa teoksessaan *Relational Aesthetics* (2002) taiteen ja sosiaalisen ympäristön muokkautuvasta, dialogisesta pelistä, jonka toimia kohtaan voi olla kriittinen, mutta jota kuitenkin ei rakenteena kyseenalaisteta, vaan hyväksytään uuden mahdollistajana. Taiteesta pitää puhua monille ja monesti.

Taiteen vapaus ja itse tarkoitus eivät toteudu pelkästään omalla työhuoneella tai kollegiaalisessa vuorovaikutuksessa. Taide vaatii altistumista jollekin toiselle. Tämä altistava toinen voi olla uusi yleisö, kump-

pani, tilaaja, media, oppimisympäristö tai teknologia. Altistuminen toiselle paljastaa taiteen vapauden ja laajemman potentiaalin: olla oikeassa, väärässä, eri mieltä, eri paikoissa, toimia uutta luovassa dialogissa ympäristöjen, yhteisöjen, yleisöjen sekä yksilöiden kanssa.

Altistuessaan toiselle, taide ja taiteilija kohtaavat moninaisia haasteita. Monialainen dialogi, tavoitteet, toimintatavat, henkilöstöpolitiikka, taidepolitiikka, kaavoitus, kaikki voidaan kokea taidetta rajoittavina elementteinä tai taiteen kumppaneina, materiaaleina, menetelminä tai voimauttavina haasteina, miten tahansa asian haluaa nähdä.

Taiteilijalle monialaisessa toimintaympäristössä luoviminen tarkoittaa myös oman ammattiosaamisen ja oman tarinan, kontekstien vahvaa ymmärrystä sekä oikein kohdentamista. Kun tietää, mikä taiteessa tai taiteen ympärillä on tärkeää ja missä se taide luuraa, erilaisia yhteensulautumia on tarkoituksenmukaista tehdä.

Erilaiset kumppanuudet ja yhteiskunnallinen tai yhteisöllinen asenne tekemisessä voivat olla myös taiteen sisällön ja kommunikatiivisuuden kannalta hedelmällisiä. Taide ei ole itsenäinen saareke vaan kohtaamispaikka, monille eri yhteiskunnan osa-alueille. Taide antaa menetelmiä kokemusten kirjaamiseen, esille nostamiseen ja kanavointiin.

Monialaisuus ja rajattomuus kumppanuuksissa ja taiteen paikoissa voi myös vapauttaa taiteen yhdestä jos toisestakin kahlitsevasta näkökulmasta, traditioista tai infrastruktuurista.

Taiteen vapautta voi myös harjoittaa karsimalla tai kyseenalaistamalla ennalta opittuja taiteen tekemisen legitimoituja kaavoja, käsitteitä ja menetelmiä.

Mika Hannula (s.1967) puhuu taiteen vapauden yhteydessä myös vastuusta. Hannulan mukaan vastuu näkyy paikantavuudessa, siinä miten taiteilija paikantaa asiat suhteessa omaan henkilöhistoriaansa tai tarpeisiinsa ja miten paikantuu itse osaksi ympäristöään tai yhteiskunnan toimintaa. Hannula esittää, että paikantamisella taiteilija luopuu ulkopuolisuudestaan, tulee osaksi prosessia, johon itse kykenee vaikuttamaan.

Hannula muistuttaa, että vapaalla taiteilijalla on myös vastuu. Vastuu suhteessa vapauteen on sitä, että taiteilija ottaa selvää ja varaa aikaa paikantaakseen tekemisensä valittuun aikaan ja tilaan. Vastuullinen taiteilija ottaa huomioon mihin taidetta tehdään, kenelle ja miksi, ei anna niiden välttämättä vaikuttaa sisältöön, mutta tiedostaa asiat ja kantaa taiteessaan mukana tulevan vastuun. (Hannula 2004, 66-75.)

Lähteet

Hannula, Mika, Nykyaiteen harharetket. Kuvataideakatemia, 2004.

Bourriaud, Nicolas, Relational Aesthetics. Presses du réel, 2002.

[1] Martin Heideggerin (1889-1976) mukaan filosofian historiassa toistuu vaikeus, jossa kysymys olemisen (Sein) merkityksestä pyritään väistämään eri keinoin. Hänen mukaansa asiaa tulisi lähestyä siten, että olemisen annetaan näyttää itsensä sellaisena kuin se on, antamalla olemisen olla. Tätä hän kutsuu termillä silleen jättäminen.

VUOROVAIKUTTEINEN TULEVAISUUS

ERI ALOJEN OSAAMISEN YHDISTÄMINEN TÄRKEÄÄ JO OPISKELUVAIHEESSA KATARIINA STÅLHAMMAR

TaideART-projektissa on painotettu näkökulmaa, miten monipuolisesti kuvataiteen osaamista tarvitaan hyvinkin erilaisissa tehtävissä ja sitä kautta luodaan uusia ansaintamalleja. Pakohuone-pelin toteuttaminen Porin kampukselle oli yksi esimerkki siitä, miten toimintamalli on mahdollistanut monipuolisten ympäristöjen toteuttamisen taiteen ja teknologian osaajien yhteistyönä ja sitä kautta luonut mahdollisuuksia kuvataiteen osaamisen markkinointiin.

Yhteistyö SAMKin teknologia-osaamisalueen ja kuvataiteen välillä integroitiin osaksi TaideART-projektia. Yhteistyöprojektin oppimisen tavoitteina oli projektin suunnittelu ja toteutus, oman osaamisen analysointi, työn mitoitus ja moniammatillinen yhteistyö. Osana yhteistyötä käsiteltiin myös muun muassa kuvataiteilijan ammatin näkökulmasta tyypillisiä erityiskysymyksiä, kuten tekijänoikeuksia, sopimuksia, viestintää ja budjetointia.

Pakohuonepeli-projektissa Kankaanpään kuvataiteen osaajien roolin muutos yksittäisten taideteosten tekijöistä laajemman luovan kokonaisuuden tekijöiksi oli hyvin nopea ja siinä oli tunnistettavissa monia onnistumisia. Saadun kävijäpalautteen myötä uskaltaa myös sanoa, että kuvataiteen osaamisella saadaan aikaan erittäin vaikuttavia kokemuksia.

Projekti aloitettiin tutustumalla huonepakopelin taustoihin ja historiaan sekä suunniteltuun tilaan ja tekniikan työryhmään. Kuvataiteen ryhmä organisoitui heti alkuvaiheessa, ja jokaiseen pakohuoneeseen tulevaan tilaan määriteltiin vastuullinen vetäjä, joka vastasi kunkin tilan suunnittelusta. Viikoittain pidetyissä kokouksissa seurattiin toiminnan etenemistä tilakohtaisesti.

Ryhmän jäsenet hahmottivat työtään myös pitämällä oppimispäiväkirjaa, jossa muun muassa seurattiin projektiin tehtyjä työtunteja, jotta jatkossa omissa töissä työmäärän arviointi olisi helpompaa. Kuvataiteen ryhmä jakoi vastuualueita kunkin henkilökohtaisten vahvuuksien mukaan. Mukana oli maalauksen, kuvanveiston ja grafiikan opiskelijoita.

Dokumentointia toteutettiin laajasti projektia kuvaten ja tuottaen dokumentteja, muun muassa pelin etenemistä havainnollistava kaavio, joka jaettiin kaikille projektissa työskenteleville nähtäviksi yhteiskäytössä olevassa viestintäkanavassa.

Viestinnän hallitseminen oli erityisen tärkeää projektissa jo pelkästään kaikkien työryhmäläisten välisen maantieteellisen etäisyyden vuoksi. Kuvataiteen työryhmälle erityisen tärkeää oli valmistaa visuaalisesti näyttävä ja tarinan kanssa yhteneväinen kokonaisuus. Avoimella suhtautumisella uudenslaisiin, eri aloja yhdistäviin projekteihin pystymme jatkossakin luomaan onnistuneita oppimisen tiloja.

TAIDE KOSKETTAA JA KOHOTTA RIIKKA VAINONEN

Tutustuminen taiteeseen osana sosiaali- ja terveysalan opintoja on ollut antoisaa. Taide sopii kaikkialle. Erityisesti se sopii paikkoihin, joissa on ihmisiä, jotka eivät voi osallistua itse taiteen elämysten äärelle liikuntarajoitteisuuden takia.

Kotihoidon asiakkaiden kautta huomataan, että kodeissa on vaihtelevasti taidetta. Valtaosalla on kotonaan vähintään jokin taide-esine, seinävaate tai raanu. Taide on eri olomuodoissaan ihmisille selvästi hyvin tärkeää. Taide koskettaa ja kohottaa arjen yläpuolelle. Se näyttää, että on olemassa jotain syvempää käsin kosketeltavan todellisuuden tuolla puolen.

Tutustuin Helsingissä Lyhty ry:n asumispalveluysikköön, jossa asukkaat ovat eri ikäisiä kehitysvammaisia. Lyhdyssä on palveluasumisen lisäksi muun muassa erilaisia työpajoja, bändien treenitiloja ja radio-ohjelma. Lyhdyn asumispalveluysikkö on rakennettu asukkaitaan ja käyttäjiään varten.

Yhtenä peruslähtökohtana suunnittelussa ja hoitotyössä on ihmisen tarve kokea kauneutta. Rakennuksessa ei ole valkoista seinää, huonekalut ovat laatudesign-mallistoa ja ympäristö on suunniteltua ja hyvin esteettistä. Värityö on valittu harmonisesti ja sisustuksen yksityiskohdat ovat huolella valittuja. Seinillä on muun muassa voimauttava valokuva –projektin (www.voimauttavavalokuva.net) vedoksia asukkaista ja kävijöistä. Lyhdyssä toteutuu taiteen luonteva mukanaolo hoitotyön toimintaympäristössä.

Taiteen ja kuntoutuksen ohjaajien välisten yhteistyömahdollisuuksien suunnittelu Satakunnan ammatti-korkeuskoulun Kankaanpään kuvataiteessa oli erittäin kiinnostavaa. Taiteilijoiden into ja uudet näkökulmat asiakasryhmiin olivat todella virkistäviä. Idea verkkopohjaisesta palvelusta, jonka kautta sosiaali- ja terveysalan ammattilainen voisi olla yhteydessä taiteilijaan ja saisi ohjausta taidemenetelmien hyödyntämiseen, oli minusta hyvä.

Ammatillisen kasvun lisäksi syvempi tutustuminen taiteeseen muistutti siitä, että taide on minulle tärkeää, ja oman hyvinvointini ylläpitämiseksi minun olisi hyvä altistaa itseäni sille useammin.

TAIDE NÄKYVILLÄ JA SAATAVILLA VEERA VÄLIMAA

Taidetta käytetään kuntoutuksessa erilaisilla tavoilla: miellyttävän ja elvyttävän ympäristön osana, kuntoutujan sisäisen maailman järjestelijänä ja paljastajana, sekä osana kuntoutuksen päivittäistä ohjelmaa. Taiteen ja kuntoutuksen yhteys määrittyy usein taideterapiana. Taideterapia alkoi vakiintua hoidossa ja kuntoutuksessa 1960-luvulta lähtien arvostettuna menetelmänä, johon alettiin antaa ammatillista koulutusta. Kuntoutuslaitoksissa taide voi nykyisin näkyä (kuulua, tuntua) vaihtelevasti rakennusten seinillä, arkkitehtuurissa, äänissä ja muissa ympäristötekijöissä sekä erilaisten toiminnallisten harjoitusten ja vapaa-ajantoiminnan sisällöissä.

Ajattelen, että taide voi olla kuntoutuksen työympäristössä päivittäin näkyvä asia. Taidetta voi hyödyntää kuntoutuksen työmenetelmänä, mutta myös konkreettisesti ympäristössä. Asiakkaiden ja kuntoutuksen ohjaajan on miellyttävämpi olla ympäristössä, jossa taide on näkyvillä ja saatavilla. Viihtyisä ympäristökin voi vaikuttaa myönteisesti kuntoutuksen vastaanotoilla.

Työmenetelmänä taiteen käyttö on itselleni edelleen melko vieras, mutta uskon, että taiteen avulla kuntoutukseen saadaan tai voidaan saavuttaa täysin uusi ulottuvuus ja erilainen suhde kuntoutujan kanssa. Taide voi olla monelle kuntoutujalle jopa ainoa ilmaisukeino.

Taiteen avulla voidaan edistää kuntoutujan ja ohjaajan välistä suhdetta. Esimerkiksi piirtäminen tai musiikki voi avata asiakkaan omia ajatuksia siitä, mitä hän kuntoutukselta odottaa. Tämän takia olisi hienoa, että kuntoutuksen ohjaajilla olisi mahdollisimman paljon tietoa ja kumppaneita taiteilijoista.

Taiteen ja kuntoutuksen ohjaajien yhteistyön edistämiseksi voisivat esimerkiksi taiteen ammattilaiset voivat järjestää koulutusta, jossa käytäisiin läpi taiteen käyttöä terveyden edistämisen keinona. Koulutuksessa käytäisiin läpi myös taiteen osaamista tarjoavia tahoja, joihin kuntoutuksen ohjaajat voisivat asiakkaitaan ohjata, ja toisaalta taiteilijat saisivat tietoa sosiaali- ja terveysalan yhteistyömahdollisuuksista.

Lähteet

Kuntoutusportin www-sivut 2010. Viitattu 4.12.2017. <https://kuntoutusportti.fi/taideilmaisukuntoutuksen-valineena/>

"ART IS THE MOST EFFECTIVE MODE OF
COMMUNICATIONS THAT EXISTS."

JOHN DEWEY

KUVAMATERIAALI

- s. 17 Syvissä vesissä -seinämaalausprojekti, Kankaanpää Works, ohjaaja Viljami Heinonen
- s. 25-27 Iso Leppijärvi -projekti, yhteistyötaho: Leppijärven kylä, Kimmo Collander
- s. 32 Yhteistyö Kankaanpään Taideyhdistys, Taiteen kehä -hanke
- s. 33 Yhteistyö Kankaanpää Taideyhdistys, Avoin taide -näyttely
- s. 36-37 Escape Room -projekti, SAMK kuvataide ja tekniikka, teokset: Katariina Sthålhammar, Anni Hurmila
- s. 40 Herkutellaan-banneripaja, yhteistyö Kankaanpään Kaupunginmuseo, Kankaanpään varhaiskasvatus
- s. 41 Iso Leppijärvi -projekti, Maaseututaide: Heli Keski-Huikku ja Sanna Karimäki-Nuutinen

KIRJOITTAJAT

Tomi Kuusimäki, TKI-lehtori SAMK

Saija Mustaniemi, projektitutkija, yhteisötaiteilija SAMK

Talvikki Lehtinen, TaM, kuvanveistäjä

Katariina Stålhammar, kuvataiteilija AMK

Riikka Vainonen, kuntoutuksen ohjaaja AMK

Veera Välimaa, kuntoutuksen ohjaaja AMK

Taide•ART

Taiteilijan ansaintamallit, roolit ja toimeentulo

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kommunikaatiopolku avaa vuorovaikutuksen merkitystä osana taiteen ja luovan alan toimijoiden uusia ansaintamalleja. Kommunikaatiopolku on sovellettu palvelumuotoilun käsitteistöstä, se on monialaista taidepuhetta ohjaava malli. Kommunikaatiopolku sukkuiloikokemuspohjaisesti taiteilijan, asiakkaan sekä erilaisten välittäjätahojen muuttuvassa ympäristössä.

Uusien yhteistyömahdollisuuksien luominen lähtee ensisijaisesti taiteilijan ja kumppanitahon asenteista, kommunikaation mahdollisuuden luomisesta sekä empaattisesta ymmärtämisestä. Väärinymmärryksen ja vikatulkinnan uhalla, uskaltaako uuden työn taitelija vuorovaikuttua tuntemattomista aloista, ihmisistä, paikoista ja toimintakulttuureista?